

УДК 747:7.03

*Чебан Вікторія Олександрівна,
аспірант Київського національного університету
культури і мистецтв*

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО ДОБИ МОДЕРНУ: ТИПОЛОГІЯ ТА СТИЛІСТИКА ВИРОБІВ

Мета статті - охарактеризувати особливості й основні принципи стилю модерн у декоративно-прикладному мистецтві шляхом аналізу фігур на предметах декоративно-прикладного мистецтва тієї доби. *Методологія дослідження* полягає у застосуванні історико-логічного, аналітичного, описового та мистецтвознавчих методів, що уможливило цілісне вивчення та характеристику стилю виробів декоративно-прикладного мистецтва доби модерну, узагальнення принципів нанесення декору на предмети інтер'єру, прикраси, тканини тощо, а також виявлення основних оздоблювальних матеріалів. *Наукова новизна* полягає у комплексному дослідженні художньої стилістики декоративно-прикладного мистецтва доби модерну, основних типів виробів, та її подальшої видозміни в процесі переходу до промислового виробництва, на яке також вплинув модерн; в узагальненні основних декоративних фігур на виробах декоративно-прикладного мистецтва; в уточненні мистецької спадщини митців доби модерну. **Висновок.** Встановлено, що доба модерну піднесла декоративно-прикладне мистецтво на рівень образотворчого завдяки застосуванню високих стандартів майстерності і дизайну в повсякденних об'єктах інтер'єру та фасадного декору. Особливостями стилю модерн є відмова від кутів і прямих ліній на користь більш природних, застосування нових технологій (особливо в архітектурі), розвиток прикладного мистецтва. Цей стиль поєднав утилітарні й художні функції виробів, основним його принципом стала втілена в гнучких і обтічних формах динамічна рівновага.

Ключові слова: епоха модерну, стиль, мистецтво, посуд, меблі, коштовності, орнаменти, декор.

Чебан Вікторія Александровна, аспирант Киевского национального университета культуры и искусств

Декоративно-прикладное искусство эпохи модерн: типология и стилистика изделий

Цель статьи - охарактеризовать особенности и основные принципы стиля модерн в декоративно-прикладном искусстве путем анализа фигур на предметах декоративно-прикладного искусства того времени. *Методология исследования* заключается в применении историко-логического, аналитического, описательного и искусствоведческих методов, что позволило целостное изучение и характеристику стиля изделий декоративно-прикладного искусства эпохи модерн, обобщение принципов нанесения декора на предметы интерьера, украшения, ткани и т.д., а также выявление основных отделочных материалов. *Научная новизна* заключается в комплексном исследовании художественной стилистики декоративно-прикладного искусства эпохи модерн, основных типов изделий, и ее дальнейшего видоизменения в процессе перехода к промышленному производству, на которое также повлиял модерн; в обобщении основных декоративных фигур на изделиях декоративно-прикладного искусства; в уточнении художественного наследия художников эпохи модерн. **Вывод.** Установлено, что время модерн преподнесло декоративно-прикладное искусство на уровень изобразительного благодаря применению высоких стандартов мастерства и дизайна в повседневных объектах интерьера и фасадного декора. Особливостями стилю модерн

является отказ от углов и прямых линий в пользу более естественных, применение новых технологий (особенно в архитектуре), развитие прикладного искусства. Этот стиль соединил утилитарные и художественные функции изделий, основным его принципом стала воплощена в гибких и обтекаемых формах динамическое равновесие.

Ключевые слова: эпоха модерна, стиль, искусство, посуда, мебель, драгоценности, орнаменты, декор.

Cheban Victoria, postgraduate of Kyiv National University of Culture and Arts

Decorative applied art of the modern era: typology and stylistics of products

Purpose of Research. *The purpose of the article is to characterize the features and basic principles of the Art Nouveau style in arts and crafts by analyzing figures on objects of decorative and applied art of that time. Methodology.* The methodology of the research consists in the application of historical, logical, analytical, descriptive and art methods, which allow to study and to describe the style of decorative art articles of the modern era, to generalize the principles of applying decor to interior items, decorations, fabrics, etc., and to identify the basic finishing materials. **Scientific Novelty.** *The scientific novelty consists in studying the artistic stylistics of decorative and applied art of the modern era, the main types of products, and its further modification in the transition to industrial production, which has also influenced modernity; the generalization of the basic decorative figures on products of arts and crafts; the clarifying the artistic heritage of artists of the Art Nouveau era. Conclusion.* It is established that the time of modernism has brought decorative and applied art to the level of the fine due to the application of high standards of craftsmanship and design in everyday objects of interior and facade decoration. The features of the Art Nouveau style are the rejection of corners and straight lines in favor of more natural ones, the use of new technologies (especially in architecture), the development of applied art. This style combined the utilitarian and artistic functions of products, its main principle was embodied in a flexible and streamlined forms of dynamic equilibrium.

Key words: *Era of Art Nouveau, art, style, culture, dishes, furniture, jewelry, ornaments, decor.*

Актуальність теми дослідження. На рубежі XIX-XX ст. в мистецтві і архітектурі почав розвиватися новий напрям – модерн. Основна його ідея – відхід від геометричності, правильності форм і надуманості ліній, прагнення в мистецтві до природності, яка зводиться у ранг головного джерела натхнення.

Найбільше модерн проявився у декоративно-прикладному мистецтві, що відбувалося завдяки поширенню стилю на всесвітніх виставках творів прикладного мистецтва.

Модерн поклав кінець вікторіанству на багато років вперед, що особливо помітно в дизайні меблів, коли абсолютно гладкі поверхні збагачувалися шпоном екзотичних порід дерева і декоративними вставками. Драматизм стилю модерн проявився і в мистецтві художньої графіки, що ставило під сумнів традиційні смаки та ідеї.

Особливості стилю модерн у декоративно-прикладному мистецтві, види і предмети декоративно-прикладного мистецтва епохи модерну потребують детального розгляду та обговорення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує низка досліджень про стиль модерн, його характерні особливості. Дослідники також звертаються до аналізу творчості художників епохи модерну, однак всеосяжного естетико-культурологічного дослідження цієї проблеми не існує. Культурологічним основам стилю присвячені праці Д. С. Лихачова, О. Шпенглера, О. Ф. Лосєва, В. Ф. Асмуса, Л. Н. Столовича, М. Овсяннікова, Е. С. Маркаряна, Р. Вельфліна,

А. В. Гулиги, М. С. Кагана, Ю. Б. Борева та ін., Вони довели складність і багатозначність понять «культура», «стиль», «напрямок», їх співвідношення з іншими естетичними та культурологічними категоріями, процес утворення стилю в культурі.

Окреме місце займають дослідження майстрів модерну, що стосуються розробки принципів стилю, шляхів його розвитку, проблем ліній, графіки та ілюстрацій, особливостей зорового сприйняття, зв'язку з художнім образом, законами колірної спектра, тонкощів декоративно-прикладного мистецтва. Серед художників модерну, які вплинули на формування теоретичної основи стилю, важлива роль належить А. Ван де Вельде, У. Моррісу, Е. Галле, М. Клінгера, У. Крейну та ін. Перші великі й узагальнюючі праці, присвячені стилю в цілому, написані зарубіжними вченими - Е. Міхальськи, Ф. Шмаленбахом, С. В. Мадсенем, Х. Хофштеттером та ін. У них окреслюється історичний підхід до стилю, визначаються географічні межі модерну, його структура, сутність, проблеми формотворення, побудови композиції, простору, іконографія. Можна відзначити й дослідження модерну в різних видах мистецтва: графіці Д. Глейсберга, архітектурі та декоративно-прикладному мистецтві Р. Шмутцлера, живопису М. Валісса та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модерн є художнім напрямом у декоративно-прикладному мистецтві, що виник у Європі в XIX-XX ст. як об'єднавчий стиль різних напрямів передового мистецтва [6].

Особливостями модерну у декоративно-прикладному мистецтві, як і в живопису того часу, вважаються: відмова від кутів і прямих ліній на користь більш природних, зацікавленість у нових технологіях (особливо в архітектурі), розвиток прикладного мистецтва. Модерн поєднує утилітарні й художні функції, залучаючи всі напрями діяльності людини в сферу прекрасного. М'якість ліній, відсутність чітких конструктивних членувань, постійне тяжіння до дроблення, химерність форм, покритих декором, як шматком тканини створюють «стиль». Інтер'єр перевантажений дрібничками, предметами зайвими, непотрібними, які несуть, на думку художників модерну, «естетичну ідею». В орнаменті панують водорості, іриси, гладіолуси, улюблений камінь — опал. Прянощі і манірність — основні властивості прикладного мистецтва модерну.

Модерн перебував поза процесами демократизації, які викликали корінні зміни в архітектурі, а згодом створили декоративно-прикладне мистецтво.

Корпусні меблі різного призначення – комоди, шафи, полиці – можуть бути прямокутними, але з природними відтінками, витонченою фурнітурою, матовим склом тощо. Вигини підлокітників і малюнки на ніжках м'яких меблів можуть бути виконані у вигляді гнутих ліній, каркаси повторюють переплетені гілки рослин, форми тіл комах або тварин.

Створений братами Адам (Англія) стиль, який утверджував єдність зовнішнього декору та оздоблення інтер'єру, вдихнув нове життя в декоративно-прикладне мистецтво, зокрема в меблі, пластичні прикраси (французька позолочена бронза П. Ф. Томіра), художнє срібло (кубки та посуд П. Сторра), килими і тканини, ювелірне мистецтво. Простота і ясність відрізняють скляні графіни Коркської скляної компанії, вази баккара, кришталеві люстри-каскади.

Рами до дзеркал виготовляли з червоного дерева й інших екзотичних порід, їх прикрашали інкрустацією напівдорогоцінного каміння з перламутром,

керамічним кольоровим рельєфом, застосовували прорізні лаки і бронзові накладки, кольорове скло і мозаїку. Представники богеми бажали бачити своє відображення в незвичайних дзеркалах, тому рами обрамляли дивовижними східними квітами. Дзеркала в таких рамах – справжні витвори мистецтва - приковували цікаві погляди гостей.

Настінні годинники з геометричними візерунками, годинник з розписом, підлогові годинники комбінують скло і чавунну решітку. Годинники-трансформери і навіть так улюблені домогосподарками кухонні годинники-тарілки – все це багата спадщина епохи модерну.

Для модерну характерно приглушене освітлення. Світильники, люстри, бра і канделябри з плетеними візерунками відповідають функціональним і декоративним функціям.

Предметом декоративно-прикладного мистецтва можуть бути, крім меблів, будь-які прикраси, тканини і под. Так, жіночий силует типової представниці епохи модерну нагадує латинську літеру S. Вечірні вбрання стали надзвичайно ефектні завдяки асиметрії і манірно вигнутим лініям. З прикрас в епоху модерну особливо популярні кольє – намиста з «баххромою» (перли або діаманти), які ідеально підходять до клиноподібної форми декольте. В моду ввійшли широкі «нашийники», всипані камінням; витончені обручі з камінням, винесеним вниз на довгому стрижні. Волосся прикрашалися вишуканими гребенями із золотом і камінням [8].

Ювелірне мистецтво стало «маяком» нового стилю. У прикрасах жінок багато каменів (перлів, опалів, рубінів, аметистів і под.). Підбиралися не дорогі, але декоративно і колористично відповідні самоцвіти.

У мистецтвознавстві одночасно з класифікацією виробів за практичним призначенням застосовується класифікація за матеріалом (кераміка, метал, дерево, текстиль) або за технікою виготовлення (карбування, розпис, різьблення, лиття тощо). У декоративній кераміці особливо відчувається вплив мистецтва сходу. Вази, посуд прикрашають рослинні орнаменти, зображення комах і тварин, властиві японському фарфору. Прикладом слугує сервіз французького художника-кераміста Леона Канна. Кожен предмет із сервізу виконаний у вигляді плоду фенхеля в сіро-зелених відтінках і прикрашений ліпною фігуркою комах. Майстер здійснив перенесення природних ліній у декоративний предмет, інтегруючи утилітарні функції у натуралістичні форми. За масове виробництво посуду на початку XIX століття береться і шведська фабрика Рерстранд. Кераміка модерну, виготовлена на фабриці, холодна за своїми відтінками, але дуже чутлива тонкими рисами і натуралістичними формами. Одним з майстрів фабрики є Нільс Еміль Лундштрот, роботи якого втілюють основні принципи стилю [3, 294].

Художнє скло епохи модерну – явище яскраве і унікальне. Ніколи раніше не створювалося стільки оригінальних творів, які підкреслюють властивості цього дивного матеріалу - пластичність, гнучкість, колір і світло.

Напівпрозоре скло комбінувалося з непрозорим, створюючи багатошарову поверхню, на якій живописний малюнок або скульптурний рельєф виділявся не лінійно, а всією структурою. Скло імітує напівдорогоцінне каміння, каменю, воно здається твердим і щільним. Вигадливі й складні за формою вази, келихи, тарілки склали славу французькому склу.

Міфологічні сцени, звична для декоративного мистецтва модерну орнамента, складний скульптурний декор переносяться на вироби зі скла, об'єднуючи їх у плані зовнішнього оформлення з усім малюнком інтер'єру, а через нього – далі, з усією архітектурою епохи.

Кахельні каміни і печі в епоху модерну були досить популярні. Піч у кераміці модерну, створена Жан-Марі Шапою, є яскравою представницею стилю. Кожна деталь декору печі почерпнута з природи, навіть ніжки виконані у формі міцних левових лап. Для кераміки обраний квітковий орнамент і натуральні відтінки. Облицювання здається легким і тонким завдяки контрасту з чавунними дверцятами топки.

В архітектурі проявляються ті ж характерні для модерну риси, що і в інших напрямках образотворчого мистецтва. В обробці фасадів використовуються кераміка, скло, метал. Кожен елемент конструкції стає об'єктом творчого самовираження архітектора.

Найбільш значне явище в декоративному мистецтві епохи модерну – розквіт килимарства. «Кочівні фрески», за образним визначенням Ле Корбюзьє, гобелени стали бажаною прикрасою сучасного архітектурного інтер'єру. Завдяки килимам архітектура змогла одягнутися в поезію, не змінюючи свого ідеалу суворої простоти. Художники звернулися до старих традицій французького гобелена, до періоду, коли специфіка цього виду мистецтва тільки формувалася. Художники підкреслюють поетичні й фантастично-етичні начала мистецтва, створюють твори, не тільки пов'язані з архітектурою, а й синтетичні самі по собі, які поєднують елементи зображення з орнаментальним початком, як у килимах Жана Люрса, тексти, геральдичні знаки та наукові символи. Кращі з робіт Люрса – великі килими 50-х років: «Сад поета», присвячений Полю Елюару, «Чотири півника», «Нічний політ», «Тропіки», «Блакитний татарник». В його килимах є спроба охопити весь всесвіт – сонце, рослини, тварини, пори року, алегорії з'єднуються на величезних яскравих площинах невимушено і з тією піднесеною риторичністю, яка є традиційною для французького декоративного мистецтва [2, 102].

Вироби декоративно-прикладного мистецтва вважаються невіддільними від культури епохи, тісно пов'язаними з побутом, характерним для того чи іншого періоду, з етнічно-національною самобутністю. Художник, працюючи над своїм твором, вирішує непросте завдання – досягти поєднання гармонії у формі предмета, зручності для застосування, декоруючи і прикрашаючи – краси та оригінальності. Часто саме завдяки декору звичний предмет стає твором мистецтва.

У створенні декору широко використовуються елементи образотворчого мистецтва і орнамент: це може бути поєднання живопису, скульптури, графіки.

Висновки. Модерн став своєрідною відповіддю на поглинання прикладного мистецтва промисловою революцією, протестом проти серійного машинного виробництва. Епоха модерну піднесла декоративно-прикладне мистецтво на рівень образотворчого завдяки застосуванню високих стандартів майстерності та дизайну в повсякденних об'єктах інтер'єру і фасадного декору.

Модерн підтримує основний принцип свого існування – втілення у гнучких формах динамічної рівноваги. Наприклад, меблі в стилі модерн функціона-

льні й прості. Оздоблювальні матеріали декору – текстиль, шпалери тощо – можна щедро прикрасити зображеннями рослин, комах, птахів і под.

І сьогодні стиль модерн користується великим попитом в оформленні інтер'єру і екстер'єру.

Література

1. Баранова О. С. Образцы Галле. История формирования коллекции стекла в стиле Галле в собрании отдела «Музей Императорского фарфорового завода» Государственного Эрмитажа / Линии Галле. Европейское и русское цветное многослойное стекло конца XIX – начала XX века в собрании музеев России / Баранова О. С. – М., 2013. – 61 с.

2. Буткевич Л. М. История орнамента: учебное пособие для пед. вузов по специальности "Изобразительное искусство": доп. М-вом образования и науки РФ / Л. М. Буткевич. – Москва: Владос, 2008 – 267 с.: 8 л. ил./ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.biblioclub.ru/book/55836/>.

3. Вейрман Б. В. Всеобщая история искусств. – Том 6. – Кн. первая. Искусство XX века ; под общей редакцией Б.В.Веймарна и Ю.Д.Колпинского / Вейрман Б. В. – Москва: Искусство, 1965. – 932 с.

4. Злыгостев А.С. Декоративно-прикладное искусство /Злыгостев А.С. – М.: Форум, 2010. – 288 с.

5. Кошаев В. Б. Декоративно-прикладное искусство: понятия. Этапы развития: учебное пособие для вузов по специальности "Декоративно-прикладное искусство": доп. УМО вузов РФ / В. Б. Кошаев. – М.: Владос, 2010. - 270 с. / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.book.ru/view/906481/>.

6. Моран де Анри. История декоративно-прикладного искусства /Моран де Анри. – М.: Искусство, 1982. – 578 с.

7. Справочник-словарь по изобразительному искусству, графике, керамике, декоративно-прикладному искусству / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.artap.ru/slovar_dpi.htm.

8. Фокина Л.В. История декоративно-прикладного искусства / Фокина Л.В. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 280 с.

References

1. Baranova, O. S. (2013). Samples of Halle. History of the collection of glass in the style of Halle in the collection of the «Museum of the Imperial Porcelain Factory» of the State Hermitage. Lines of Halle. European and Russian colored laminated glass of the late XIX - early XX century in the collection of Russian museums. Moscow [in Russian].

2. Butkevich, L. M. (2008). The history of ornament: a textbook for peds. Universities on the specialty «Fine Arts». Moscow: Vlados. Retrieved from <http://www.biblioclub.ru/book/55836/> [in Russian].

3. Veyrman, B. V. (1965). Universal Art History. Vol 6. Book 1. The first. Art of the twentieth century. Moscow: Iskusstvo [in Russian].

4. Zlygostev, A.S. (2010). Decorative and applied arts. Moscow: Forum [in Russian].

5. Koshayev, V. B. (2010). Decorative and applied art: concepts. Stages of development: a textbook for high schools on the specialty «Decorative and Applied Art». Moscow: Vlados. Retrieved from <http://www.book.ru/view/906481/>. [in Russian].

6. Moran de Anri (1982). History of arts and crafts. Moscow: Iskusstvo [in Russian].

7. Directory-dictionary on fine arts, graphics, ceramics, arts and crafts. Retrieved from http://www.artap.ru/slovar_dpi.htm [in Russian].

8. Fokina, L.V. (2009). History of arts and crafts. Rostov n/D: Feniks [in Russian].